BESZÉLGETÉS ISTENRŐL

BYUNG-CHUL HAN

BESZÉLGETÉS ISTENRŐL

BYUNG-CHUL HAN

Párbeszéd Simone Weillel

Fordította
Csordás Gábor

TYPOTEX

A fordítás a következő kiadás alapján készült:
Byung-Chul Han: *Sprechen über Gott*
Ein Dialog mit Simone Weil
© MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH,
Berlin 2025. All rights reserved.
Hungarian translation © Csordás Gábor, 2026
Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2026
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 388 5

TARTALOM

Előszó / *7*

Figyelem / *9*

Visszateremtés / *39*

Üresség / *53*

Csend / *70*

Szépség / *81*

Fájdalom / *96*

Tétlenség / *105*

Jegyzetek / *119*

ELŐSZÓ

Egy ideje Simone Weil belém költözött. Berendezkedett a lelkemben. Most tovább él és beszél bennem. Belső, bensőséges beszélgetésbe kezdtem vele. Mély vonzalmat éreztem gondolatai iránt. Valami olyasmit szólított meg a lelkemben, aminek korábban nem voltam igazán tudatában, de amit állandóan, sőt állhatatosan hordoztam magamban. Életem olyan időszakában lépett be az életembe, amikor magam is azt a *fentről jött erőt* éreztem, amely erősebb volt nálam, és amely 1937-ben Simone Weilt Assisiban, a kis román stílusú *Santa Maria degli Angeli* kápolnában, ahol Szent Ferenc gyakran imádkozott, térdre kényszerítette.

Simone Weil egész életében attól tartott, hogy gondolatai feledésbe merülnek, hogy vele együtt temetik el őket. Perrin atyához írt egyik levelében 1942. május 26-án ezt írja: „Nagy fájdalmat okoz nekem az attól való félelem, hogy a bennem megszállt gondolatok halálra ítéltet-

nek elégtelenségem és nyomorultságom fertőzése miatt. Sohasem tudom anélkül olvasni a kiszáradt fügefa történetét, hogy ne remegnék a félelemtől."[1] Soha nem olvassa borzongás nélkül a terméketlen fügefáról szóló történetet. Az érzéstől, hogy Krisztus számára olyan, mint egy terméketlen fügefa, megszakad a szíve. Mégis azt reméli, hogy valaki hasznát veheti gondolatainak: „Ki tudja azonban, hogy a bennem levők nem legalább részben arra vannak-e szánva, hogy Ön hasznát vegye? Csak olyan valakinek lehetnek szánva, aki egy kevés barátságot, méghozzá igaz barátságot érez irántam."[2] Mély barátságot, sőt lelki barátságot érzek Simone Weil iránt. Így, még majdnem száz év után is, hasznát vehetem gondolatainak, hogy megmutassam: túl a termelés és a fogyasztás immanenciáján, túl az információ és a kommunikáció immanenciáján van egy másik, magasabb valóság, sőt *transzcendencia,* amely képes kivezetni bennünket a teljesen értelmét vesztett életből, a puszta túlélésből, a kínzó léthiányból, és elvezet a lét boldogító teljességébe.

FIGYELEM

Legfelsőbb fokán a figyelem ugyanaz, mint az imádság.

Simone Weil

Párosan röppen fel két jóbarát,
körülrepülnek egy hatalmas fát.
Ízlel az egyik, édes gyümölcsre lel,
nem eszik a másik, csak némán figyel.

Mundaka-upanisad[3]

A vallás mai válsága nem egyszerűen arra vezethető vissza, hogy a hit bizonyos *tartalmai* elvesztették érvényességüket, hogy nem hiszünk többé Istenben, vagy hogy az egyház teljesen elvesztette az emberek bizalmát. Sokkal inkább *strukturális okok* azok, amelyeknek bár nem vagyunk tudatában, mégis felelősek Isten távollétéért. Ezek közé tartozik *a figyelem hanyatlása*. A vallás válsága ezzel egyúttal a figyelem válsága is, a látás és a hallás válsága. *Nem Isten halott. Az ember halott, akinek Isten kinyilatkoztatta magát.*

Az észlelés rendkívül falánkká vált. Hiányzik belőle minden szemlélődő tágasság. Folyton *eszik*. Alapmagatartása a fogyasztás. A „sorozatdarálás" *(binge watching)* kifejezés találóan fejezi ki falánkságát. A *binge* mértéktelen zabálást jelent. Az észlelést, mondhatni, információs és kommunikációs szeméttel, hang- és képszeméttel hizlalják. Konzumbarmokká változunk. Az észlelés egyre inkább inger- és függőségvezérelt. Mivel már csak az *evés* köti le, nem tud többé *nézni*. Ezt írja Simone Weil: „A nézés és az evés e világon kétféle dolog. Az egyiket vagy a másikat kell választani. Mindkettőt szeretetnek nevezik. Csak azoknak van némi reményük a megváltásra, akikkel időnként megtörténik, hogy egy ideig nézők maradnak evés nélkül."[4] Az evés csak szükségleteket elégít ki. Egyedül a nézés vált meg bennünket a fogyasztás értelmét vesztett immanenciájából.

A figyelem mai válsága azzal kapcsolatos, hogy már mindent csak enni, fogyasztani akarunk, ahelyett hogy néznénk. A falánk észlelésnek nincs szüksége figyelemre. Mindent lenyel, ami eléje kerül. Csak a *böjtölő* lélek tud nézni. A böjt során *autofágiát* hajt végre, megemészti alacsonyabb rendű, falánk részét. Egyedül a *lélek* ilyen *autofágiája* menthet meg és vezet el Istenhez minket: „A lélek örök része az éhséggel táplálko-

zik. Amikor nem eszünk, a szervezet megemészti és energiává alakítja saját húsát. A lélek is így tesz. A lélek, amely nem eszik, megemészti és átalakítja a lélek halandó részét. A lélek éhsége nehezen elviselhető, de nincs más gyógymód a betegségre. Elevenen meghalni hagyni a lélek múlandó részét. Így szolgálja közvetlenül Istent a testi hús."[5]

A lélek, amely már csak eszik, anélkül hogy nézne, elveszti a szemlélődés képességét. Autofágia helyett *kövérséget* növeszt. Természetes, halandó része, amely az evésért felelős, megnő és elhájasodik. A lélek isteni része viszont elsorvad és összezsugorodik. A szemlélődő figyelem lényeges a nézésben. Anélkül szemléli a dolgokat, hogy elsajátítani, bekebelezni akarná őket. *Aki képes nézni, kiüresíti magát, senkivé válik. Ürességet* teremt magában: „Egy táj szépsége abban a pillanatban, amikor senki, egyáltalán senki sem látja…"[6]

Simone Weil szerint a képzelőerő az én szolgálatában állva *mindig ételekről álmodik*. Az én szükségleteinek, vágyainak és érdekeinek rendeli alá a dolgokat. Így elkészíti és felfalja őket. Nem láthatjuk olyannak őket, amilyenek valójában. A képzelőerő mint „nehézkedés" vakká teszi a lelket *a dolgok igazi viszonyára*, amelynek

engedelmeskednünk kell. Nem engedi a lelket fölemelkedni a transzcendenshez: „Engedelmesség: kétféle van. Engedelmeskedhetünk a nehézkedésnek vagy a dolgok kapcsolatrendszerének. Az első esetben azt tesszük, amire az ürességek betöltésére irányuló képzelet ösztönöz. Ennek igazolására – gyakran egészen meggyőzően hivatkozhatunk sok mindenre, még a jóra is, az Istenre is. Ha elcsitítjuk ennek a képzeletnek a munkálkodását, és figyelmünket a dolgok kapcsolatrendszerére összpontosítjuk, föltisztul előttünk egy szükségszerűség, amelynek nem tudunk nem engedelmeskedni. Mindidáig nem merült fel előttünk a szükségszerűség fogalma, sem az engedelmesség érzülete."[7] A gravitáció a mélybe ragadja a lelket: „Mindaz, amit alantasságnak hívunk, a nehézkedés ténye."[8] A gravitáció a lélek természetes részét uralja. A lélek általa uralt természetes részének *teltsége* kiszorítja az *ürességet,* amely a lelket a nézésre képessé teszi.

A vallás figyelmet előfeltételez a dolgok iránt, amelyek ellenállnak a rendelkezésre bocsátásnak, a fogyasztásnak, az „evésnek". Éppen a rendelkezésre nem állás teszi a szemközt állót, akire a szemlélődő figyelem irányul. Ez elmélyíti a figyelmet. A szemlélődő a vadász éberségének ellentéte. Nem keres vagy vadászik, hanem fülel

és időzik. A vadász cél- és eredményorientált, érdekvezérelt, pásztázó figyelme, amely a keresett objektum gyors megszerzésére törekszik, ártalmas a vallási tapasztalatra: „A keresés rossz módja. Amikor a figyelem egy-egy kérdésre szegeződik. Ez egyik tünete annak a rémületnek, amelyet valami üresség tapasztalása kelt. Nem akarjuk erőfeszítésünket haszontalanul elvesztegetni. Vadászszenvedély. Nem kellene akarnunk, hogy találjunk."[9] A vallási figyelem „nézés", és nem „keresés", nem „tapadás".[10] Talán ezért teszszük össze a kezünket imádkozáskor. A minden megragadásnak ellenálló nyitottba nézünk, az ürességbe, amely nem engedi, hogy rátapadjunk. Az ürességben nincs semmi „ehető", semmi, amibe belekapaszkodhatnánk. Csak akkor jutunk el a felszabadító ürességbe, ha minden tapadást, minden akaratot elengedünk.

A digitalizáció rendkívül felgyorsítja a valóság totális rendelkezésre bocsátását. Hozzászoktat bennünket ahhoz, hogy minden azonnal rendelkezésre áll, kiszámítható és fogyasztható. Ezáltal ellaposodik a figyelem. Elkorcsosulnak az olyan szellemi beállítódások, mint a várakozás vagy a türelem, amelyek révén hozzáférhetnénk a rendelkezésre nem állóhoz. Az információk ingerek, amelyek feldarabolják a figyelmet. A mély figyelem nem ingervezérelt. Sokkal inkább in-

gerrezisztens, és egyenesen elhárítja az ingereket. Olyan, mint egy ima: „A figyelem teljével egyedül Istenre gondolhatunk. Megfordítva, Istenre egyedül a figyelem teljével gondolhatunk. […] A legnagyobb önkívület a figyelem telje."[11]

Ma folyamatosan el vagyunk terelve. Egyik információról a másikra, egyik ingerről a másikra ugrálunk, sőt tántorgunk. Már csak az állandó elterelés miatt is Istentől elhagyottak vagyunk: „Isten az el nem terelt figyelem."[12] Ha nem lennénk elterelve, Istennél lennénk. Ha csak *figyelmesen néznénk,* Istennel találkoznánk *mindenütt:* „A tökéletesen tiszta figyelem, a figyelem, amely csak figyelem, az Istenre irányuló figyelem, mert *ő* csak annyiban van jelen, amennyiben figyelem van."[13]

Ami függővé tesz, nem igényel figyelmet ahhoz, hogy hasson. A függőség annál jobban működik, minél kevesebb figyelmet fordítunk rá. A függőséget okozó ingerek elkábítják a figyelmet. A mai *függőségtársadalom* figyelem nélküli társadalom. Az észlelés függés- és dopaminvezérelt. A függés és a figyelem ellentétes erők. A közösségi média is függőséget okozó algoritmusokat használ, hogy az embereket alárendeltté, ellenőrizhetővé és irányíthatóvá tegye. Az okostelefon a *digitális függőség gépezete*.

Végső soron a keresőmotor *[Suchmaschine]* is a függőség gépezete *[Suchtmaschine]*. Felszítja a vadászlázat.

A meglepetés ingere táplálja a csillapíthatatlan információéhséget. Az információ nagyon szűk időtávon érvényes. Gyorsan kiváltja az ingert, és elhalványul. Így nem időzhetünk nála. Rendkívül rövid érvényességi ideje feltördeli a figyelmet: „A figyelem tartamot igényel; ezért nem figyelhetünk arra, ami változik."[14] A mély, szemlélődő figyelem a tartósra, a megmaradóra és fennállóra irányul. Az igaz az, ami tartós. Az információ uralma elpusztítja azáltal, hogy az időszerűség szüntelen szédületébe dönt. Aki képtelen a szemlélődő figyelemre, a nézésre, annak nincs hozzáférése az igazsághoz, a dolgok igazi, tartós rendjéhez.

Minél kevésbé áll rendelkezésre a szemközt álló, annál türelmesebb, várakozóbb, sőt könyörgőbb lesz a rá irányuló figyelem. A figyelem *(attention)* és a várakozás *(attendre)* kölcsönösen feltételezik egymást. A mély figyelem mint ima a vágyból táplálkozik, amelynek azonban egyetlen rendelkezésre álló tárgya sincs. A szemközt álló, akire az ima mint mély figyelem irányul, nem tesz bennünket függővé. A távollétbe, a rendelkezésre nem állásba húzódik vissza, ahelyett hogy ránk

erőltetné magát. *Isten a távolléte által ragyog:* „Isten a teremtésben nem lehet jelen máshogy, mint a távollevőként."[15] A távollét „az isteni jelenlét módja".[16] Az ima egy különleges figyelmen alapul, egy „vágyon", amely „feszült", „de nem célirányos".[17] Imádkozunk, anélkül hogy célunk volna vele. *Megnyílunk Isten előtt.* A legmagasabb rendű, legszebb ima *kívánság nélküli, fülelés az isteni csendre*.

A tisztelet olyan szellemi magatartás, amely hozzáférést biztosít számunkra a rendelkezésre nem állóhoz. Heidegger „a megcsinálhatatlan iránti habozó tisztelet lassúságáról" beszél.[18] A tisztelet a rendelkezésre nem állót illeti: „A tisztelet a visszafogott, türelmesen odahajló, önmagát beteljesítő odagondolás ahhoz, ami közel van, és ez a közelség egyedül abban merül ki, hogy egy távoli dolgot annak teljében távol […] tartson."[19] A tisztelet olyan figyelem, amely elidőzik a távolinál, ahelyett hogy elsajátítani akarná. Csak „ott ébred, ahol valami távoli jelenik meg". Ahol, mint ma, mindennek azonnal rendelkezésre kell állnia és elérhetőnek kell lennie, eltűnik a távoli. A tisztelet a rendelkező hatalomnak ad helyet. A közelség annyiban különbözik a távlattalanságtól, hogy magában hordozza a távolit. Úgy közeledünk a rendelkezésre nem állóhoz, hogy tiszteletből *tartózkodunk* tőle. Simone Weil meg-

jegyzi: „Visszalépni a tárgy előtt, amelyet igyekszünk elérni. Csak az hatékony, ami közvetett. […] Aki a fürt után kap, földre veri a szemeket."[20]

A jó lényeges jellemzője, hogy a figyelmet mint imádságot nem szakítja meg: „Egyetlen tökéletes kritériuma van csak jónak és rossznak: a megszakítatlan belső ima. Mindaz, ami ezt az imát nem szakítja meg, megengedett; minden, ami megszakítja, tilos."[21] A jó közvetett, tapintatos, sőt *tisztelet*teljes, míg a rossz tolakodó. Így eltérülhetünk a jótól, ha megvonjuk tőle a figyelmet. De ha elég figyelmet szentelünk neki, igézetébe von minket. A rossz fordítva viselkedik. Elcsábít, függővé tesz. Csak a figyelem tudja elhárítani. Olyan, mint az inger, amely képes elkerülni a figyelmet: „A rossz […] elcsíp, ha nem irányítjuk rá a figyelmünket."[22]

A rossz úgy viselkedik, mint egy vírus, amely észrevétlenül behatol a lélekbe és szaporodik. Vírusos fertőzés útján terjed, amely tudja, hogyan kerülje el a figyelmet. A digitális kommunikációban is vírusos fertőzés uralkodik. A „mémek" a közösségi médiában terjedő vírusok. Az emberi lélek szolgál gazdaszervezetként a szaporodásukhoz. Egyedül a fokozott figyelem képes a vírusos fertőzés immunológiai elhárítására.

A jó összeköt és kibékít, míg a rossz elválaszt és megoszt. A rossz *sokféle.* A jó viszont *az egy igazságon* alapul. A jóval elsősorban a szemlélődő nem-cselekvésben, a tétlenségben találkozunk. A rossz viszont akkor nyilvánul meg, amikor vakon cselekszünk: „A jó lényege szerint más, mint a rossz. A rossz sokszerű és töredékes, a jó egy. A rossz szemmel látható, a jó titkokat rejt. A rossz tettekben nyilvánul meg, a jó nem-cselekvésben vagy nem tevékeny cselekvésben."[23]

Simone Weil azt feltételezi, hogy a rossz vagy az erőszak a hiányzó figyelemre vezethető vissza, hogy a figyelem olyan, mint egy szűrő, amely megkülönbözteti a jót a rossztól. Eszerint kevesebb erőszak lenne a világban, ha több, az imádsághoz hasonló figyelemre lennénk képesek. Weil *figyelemetikája* szerint negyedórányi figyelem többet nyom a latban, mint a jó cselekedetek: „A lélek valami olyasmi, ami az igazi figyelemnek sokkal hevesebben ellenáll, mint a test a fáradtságnak. Ez a valami sokkal közelebb áll a rosszhoz, mint a test. Ezért valahányszor valóban figyelmesek vagyunk, valami rossz megsemmisül bennünk. Ha ezzel a szándékkal figyelünk, akkor a figyelem negyedórája sok jótettel felér."[24]